

(V–VII) pa so ohranjeni le še kristalinski, kremenčevi in roženčevi zaobljenci.

Na podlagi podrobnih raziskav morenskega materiala je avtor dokazal zvezo med poledenitvijo in zasipavanjem. Ze prej je v številnih publikacijah pokazal na istočasnost poledenitev in odgovarjajočih zasipov s podobnim preperevanjem morenskega proda. Tako je ugotovil ob Savi zasip 2 poledenitvenih dob, ločenih po daljšem mirovanju. V čelni Blejsko-radovljiški kotanji je bila starejša poledenitev obsežnejša. V topli medledeni dobi je bilo zasuto 9 km dolgo in 70 m globoko jezero.

Med obema poledenitvama je bila precej toplejša klima. Riška poledenitev je pustila sledove v visoki terasi (II), v kateri je material že trdno sprijet. Morfološko je zlasti zanimiv mlajši prod (III) višje terase, ki pripada v Sloveniji najbolj obsežni mindelski poledenitvi. Kompaktno sprijeta morena in njej pripadajoča terasa sta že močno zakraseli (do 20 m globoke vrtače, jamski rovi).

Na podlagi teh raziskav se Sifrer pridružuje Brücknerju (zveza med poledenitvami in zasipom), odklanja pa Ampfererja in Winklerja, ki pripisujeta prodom večine teras interglacialno starost.

Glavne erozijske faze, ki ločijo zasipe med seboj, so nastale v dobi umikanja ledenikov in delno v začetnih fazah naslednjih poledenitev, ko so se rečne struge razširile in poglobile.

V istih časovnih obdobjih se je menjavalo zasipanje in bočna ter linearna globinska erozija tudi v dolinah izven neposrednega vpliva poledenitve. Zasipavanje so tod povzročili priglacialni procesi. V večji izmeri se je ohranil priglacialni pobočni material ob Soči, v Trnovskem gozdu, na Nanosu, Hrušici, v Javornikih in na Snežniku. V notranjosti Slovenije je najti večje množine tega materiala le v višinah 300 oziroma 600 m. Izrazito stratificiran material je mogel avtor ugotoviti le v bližini Bohinjskega ledenika.

Vode v teh klimatskih razmerah niso mogle sproti odnašati soliflukcijskega materiala, s katerim so se zapolnili gorski deli dolin v obliki obsežnih stožcev. V manj odpornih terciarnih kameninah je začela krepka bočna erozija, ob plitvem spodnjem koncu stožca pa globinska erozija.

V sledečih toplih obdobjih so reke razrezale zasip in nadaljevale svojo erozijsko dejavnost do ponovnega priglacialnega zasipa. Omejitve vseh teh hladnodobnih zasipov do holocena je omogočila avtorju ugotovitev, da je prod holocenskih teras delo samostojnih, sorazmerno mladih zasipov in zato je tudi na njih ležeča preperelinska plast mnogo mlajša kot na višje ležečih poznoglacialnih oziroma glacialnih terasah. V tem mladem zasipu je najti obilnejše peščene in glinaste primesi.

Sifrer je v tej razpravi v kratkih potezah prikazal razvoj glacialnih teras in predvsem ugotovil tesno povezanost med poledenitvami in zasipi. Z drobnim proučevanjem morenskega materiala je pripomogel k razjasnitvi razvoja kvartarnega reliefa na Slovenskem.

F. Habe

Zgodovina agrarnih panog. I. zvezek: Agrarno gospodarstvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Enciklopedična obravnava po panogah. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Institut za zgodovino. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1970. Strani 652, 3 karte v prilogi, 25 kartografskih prilog med besedilom, 80 strani prilog s fotografijami, številne skice med besedilom.

S precejšnjo zamudo se v »Geografskem vestniku« oglašamo s poročilom o prvem zvezku »Zgodovine agrarnih panog«, ki pomeni začetek široko zasnovane enciklopedične »Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev« v izdaji Inštituta za zgodovino SAZU. Da ta zamuda ni znak omalovaževanja, dokazuje dejstvo, da smo to monumentalno delo naših zgodovinarjev morali omeniti že v lanskem »Geografskem vestniku«, v spominskih besedah ob smrti akademika Milka Kosa, kot enega od najvidnejših uspehov pladnih

pobud, ki so še v predvojni dobi uspešno družile prizadevanja slovenskih zgodovinarjev in geografov na področju geografije in zgodovine agrarnega življenja na Slovenskem. Zato imamo slovenski geografi, posebno t. i. »agrar- ni« geografi do »Zgodovine agrarnih panog« čisto poseben, kar nekako intimen odnos, čeprav pri njeni pripravi in sestavi nismo neposredno sodelovali. V veliko zadoščenje nam je, da se iz vsebine knjige, iz v njej navedene in upoštevane literature in še posebno iz v njej uporabljene kartografske dokumentacije nazorno vidi tudi obsežni posredni prispevek našega dela k njeni zgradbi. Vidi se tudi, kako povezava zgodovinskih in geografskih raziskav ni samo izraz neke navade ali morda šolske tradicije, temveč dejanskega obstoja skupne raziskovalne problematike. V tej povezavi niti ni prave meje med zgodovino in geografijo in če se kdaj pa kdaj sliši trditev, da je geografija pravzaprav »zgodovina sedanjosti«, velja to tudi narobe. Zato ima tudi časovna meja, ki si jo je knjiga postavila s tem, da obravnava razvoj le do druge svetovne vojne, več ali manj le formalen značaj. Tako interes geografov, kakor zgodovinarjev, sega pač prek nje na obe strani. Vsebinsko je nekaj bolj utemeljena le iz razloga, ker pomeni druga svetovna vojna zaradi naše družbene preobrazbe s pojavom socialističnega sektorja v kmetijstvu in s stopnjevanjem industrializacije in deagrarizacije podeželja vendar tudi v razvoju našega agrarnega življenja izraziti skok. V tem smislu je že v uvodnih besedah pravilno podčrtana želja zgodovino- piscev, da bi s proučitvijo predvojne razvoja evidentirali »izginjajoči vir — staro podobo podeželja in podeželskega življenja«.

Vsako poročilo o prvem zvezku »Zgodovine agrarnih panog«, tako tudi naše, ki bi želelo ovrednotiti knjigo predvsem z vidika geografa, je lahko samo preliminarno in fragmentarno, ker pač delo še ni zaključeno. Razen tega zadene nujno na težave, ki izvirajo iz tega, da je še težko presoditi uspešnost zasnove celotnega dela »Gospodarska in družbena geografija Slovencev«, saj je to delo že vnaprej označeno kot »enciklopedična obravnava po panogah«. Vtis imamo — in to je razvidno tudi iz uvodnih besed redakcije — da so skušali uredniki in avtorji dela o prvi skupini panog (»agrar- ni«), ki je prišla na vrsto, najti nekako kompromisno pot med prvotno čisto leksikalno zasnovo z abecednim zaporedjem podrobnih gesel ter obsežnejšo, povečini kar monografsko obdelavo posameznih poglavij, ki jih je komaj še mogoče označiti kot »gesla«. To tem manj, ker je bilo načelno opuščeno načelo abecednega zaporedja. Nasprotno, poglavja, oziroma »gesla« (po številu jih je 28 in ni povsem jasno, zakaj je v uvodnih besedah navedenih 34—35) so po določeni vsebinski logiki zbrana in razvrščena v šest osnovnih poglavij (»Kolonizacija in populacija«, »Agrarni proizvodnji namenjena zemlja«, »Orodje in načini«, »Organizacija za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo in strokovna literatura«, »Domačije in njih povezava«, »Gospodarski obrat kmetije«), vse skupaj pa združeno pod naslovom »Proizvajalne sile, sredstva in načini«. Tudi v tej razporeditvi sami po sebi, kakor tudi v opredelitvi posameznih poglavij, se očitno kažejo nekatera nihanja med prvotno zasnovo celotnega dela dobesedno »po panogah« (obravnavanje kmetijskih in sorodnih panog v poglavjih 11—23) in med obravnavanjem po bolj kompleksnih poglavjih, ki z ožjo obravnavo »po panogah« nimajo dosti opraviti. To velja npr. za poglavja o »kolonizaciji in populaciji«, o »urbanizaciji zemljišča«, o »domaćijah« in še posebno o »gospodarskem obratu kmetije«. Iz prvega zvezka seveda tudi še ni razvidno, kako bo v okviru te kompromisne enciklopedično-monografske zasnove uspela razdelitev celotnega dela »Zgodovine agrarnih panog« na dva zvezka, od katerih prvi, ki je že pred nami, obravnava »agrarno gospodarstvo«, drugi pa bo obravnaval »družbena razmerja v agrarni proizvodnji«. Za nas geografe bo skupni vtis o zgradbi obeh zvezkov še posebej zanimiv, ker se sami ubadamo s težavami, kako v agrarni geografiji uspešno opraviti nekakšno ločitev med »gospodarskim« in »družbenim«. Ker se je naša povojna agrarna geografija, predvsem pod vplivom Münchenske t. i. »socialno-geografske« šole močno usmerila v proučevanje socialne strukture našega podeželja, bo zanimivo videti, kako lahko te vrste raziskovanja pomenijo

»geografsko« nadaljevanje socialnozgodovinskih dognanj, kakor jih bo prikazal drugi zvezek »Zgodovine agrarnih panog«. Vsekakor se bo pokazalo, da niti v geografskem niti v zgodovinskem obravnavanju agrarnega in podeželskega življenja ni mogoče pretogo ločiti »gospodarsko« od »družbenega«, ker take ločitve v dejanskem življenju ni ali vsaj skoraj ni. To dokazuje tudi že prvi zvezek »Zgodovine agrarnih panog«, saj so v njem obsežna poglavja, ki daleč presegajo okvir samega »agrarnega gospodarstva« ter posegajo na področje »družbenih razmerij« (poglavja o zemljišču in zemljiški posesti, o domačijah in naseljih idr.).

Kljub vsem tem težavam z razvrstitvijo tematike in njeno pregledno obdelavo, ki so se jim pridružile še težave z obsežnimi vrzeli v dosedanjem proučevanju in nič manjše, skoraj nepremostljive težave z razvojno obdelavo statističnega gradiva po spreminjajočih se ozemeljskih enotah od dobe avstrijskih »dežel« (in celo njihovih slovenskih delov) prek medvojne dobe s pripadnostjo velikega dela slovenskega ozemlja Italiji in Avstriji do danes, je avtorjem in urednikom prvega zvezka »Zgodovine agrarnih panog« uspelo obdelati in sintetizirati obilo nenavadno dragocenega gradiva o razvoju slovenskega kmetijskega življenja. Te vrste sistematično zbrano gradivo smo tudi slovenski agrarni geografi pri svojem delu, ko smo sedanje razmere nujno poskušali tolmačiti tudi s preteklimi in še posebno polpreteklimi, težko pogrešali. V tem poročilu se je nemogoče podrobneje ustavljati pri vsem tem bogastvu tematike. Opozorim naj samo na obsežno sintetično poglavje »Kolonizacija in populacija« (avtorji P. Blaznik, B. Grafenauer, M. Kos, Fr. Zwitter), ki je seveda bolj kakor prispevek k sami zgodovini agrarnih panog temeljni prispevek k celotni »gospodarski in družbeni geografiji Slovencev«; tudi geografi ga ne bi smeli prezreti, ko smo v jubilejnim zvezku »Geografskega vestnika« (1972) podajali pregled »geografije prebivalstva Slovenije«. Posebno pozornost zasluži nadaljnega vrsta izredno marljivo in z velikim trudom sestavljenih prispevkov Vlade Valenčiča (poglavja 3,12—16,20). Med njimi je za geografijo razen študije o kulturnih rastlinah ter prispevkov o posameznih kmetijskih panogah, ki se jim pridružujejo še prispevki V. Novaka, St. Miheliča, J. Zontarja in Eme Umek, posebno dragoceno poglavje »Vrste zemljišč«. Pri njem bi si želeli le, da bi bil odstavek »Geografske razmere«, če je že kot tak uvrščen, malo podrobneje izdelan, pa tudi terminologija bo zahtevala še nadaljnega razčiščevanja (npr. glede terminov »ledina«, »praha«, »prelog«, »čret«, »frata«, »rute« itd.). Kljub izčrpni Valenčičevi obdelavi bodo zahtevale še nadaljnjo sistematično in pregledno analizo tudi spreminjajoče se tendence v širjenju ali krčenju posameznih vrst zemljišč, vsaj od franciscejskega katastra dalje (napredovanje gozda in nazadovanje pašnika, poznejši začetki opuščanja in nazadovanja njiv ter napredovanja travnikov, t. i. »ozelenjevanja« itd.). Povsem nove poskuse sinteze doslej močno pomanjkljivih raziskav pomenijo prispevki B. Grafenauerja o poljedelskem orodju, o urbanizaciji zemljišča in o poljedelskih obdelovalnih načinih, ki kažejo široko avtorjevo razgledanost ne samo po zgodovinskih in arheoloških, temveč tudi po geografskih in etnografskih raziskavah. Še posebno pa je hvalevredno, da se je isti avtor čisto samostojno in uspešno lotil poglavja »Gospodarski obrat kmetije« v pravilni zavesti, da gre pri tem za izrazito gospodarsko-zgodovinsko poglavje, brez katerega bi bilo delo o zgodovini »agrarnega gospodarstva« prikrajšano za svojo osrednjo tematiko.

Za geografije pa so seveda v knjigi še posebno privlačna poglavja o problemih, v katerih smo tudi sami doslej največ prispevali. To so poglavja o elementih t. i. »agrarne pokrajine« (poljska razdelitev, kmečka naselja, kmečka hiša, gospodarska poslopja). Njihovi avtorji so naši tradicionalni sodelavci in — če lahko tako rečem — sointeresenti P. Blaznik, B. Grafenauer, Fr. Baš in S. Vilfan. Čeprav je morda sinteza o teh znanjih, pokrajinskih in prostorskih izrazih agrarnega življenja zaradi prvotne leksikalne zasnove celotnega dela malo preveč raztrgana po »geslih« (zlasti glede povezave poljske razdelitve z naselji in domačijami, pa tudi glede povezave poljske razdelitve z obdelovalnimi načini), smo vendar lahko z

njo več kot zadovoljni, tem bolj ker pomeni s tem, da v bistvu sprejema naše tipološke opredelitve kmečkih naselij, kmečke hiše in poljske razdelitve, tudi naš uspeh. Naj pa bo ravno zaradi tega podpisanemu, ki se s to snovjo ukvarja že dolga leta, dovoljenih nekaj pripomb. Tako predvsem glede naših nekoliko se razhajajočih pogledov na spremenljivost poljske razdelitve od srednjega veka, oziroma od časa načrtne kolonizacije dalje, kakor tudi glede vloge obdelovalnih načinov in obdelovalne tehnike pri tej spremenljivosti. Glede tega bi kazalo tudi v ustreznih poglavjih »Zgodovine agrarnih panog« nekaj bolj upoštevati bogato (v mojih »Flurformen« dokaj podrobno analizirano) nemško literaturo zadnjih let (razen Niemeierja s teorijo »osrednjega zemljiškega jedra« zlasti tudi dela A. Krenzlinove, Müller-Willeja idr.). Dognanja te literature, ki postavljajo v ospredje postopnost razvoja poljske razdelitve, slone namreč na bogati dokumentaciji, ki je seveda pri nas še manjka, pa bi bilo ravno zato nujno, da jo skušamo poiskati. Nedvomno pripuščata tudi Blaznik in Grafenauer kljub svojim pomislekom precej več možnosti tudi za poznejše, postopne transformacije prvotne poljske razdelitve, kakor smo jih pripuščali pred desetletji, ko smo zgodovinarji in geografi pričeli z raziskovanji te vrste. V zvezi s tem naj opozorim, da so naša proučevanja v Prekmurju pokazala, kako so tam še v bližnji preteklosti nastajale oblike poljske razdelitve, katerih nastanek drugod postavljamo navadno v starejši čas (gl. Ilešič, Die jüngeren Gewinnfluren in Nordwest-jugoslawien, Geografiska Annalen 1961). Morda se bo našla podobna dokumentacija tudi za starejša razdobja. Manj prepričujejo pregledna izvajanja v sintetičnem delcu A. Meyniera, ki mu naša knjiga posveča več pozornosti, saj njegove izkušnje izhajajo z območja (Bretanje), ki je po razvoju in problemih manj sorodno našim. To seveda ne pomeni, da ne bi mogli povsem pritegniti citatu iz Meyniera na str. 249 naše knjige, da je »poljska razdelitev rezultat zelo različnih faktorjev«, izmed katerih v načelu ni mogoče niti nobenega izključiti, niti mu priznati izključne veljave. To stališče je razvidno tudi iz vseh naših dosedanjih raziskav. Eden od teh faktorjev, povezan z drugimi, je tudi obdelovalna tehnika, čeprav ne edini.

K poglavju o kmečkih naseljih še nekaj drobnih pripomb. Zdi se mi, da bi kazalo termin »obcestna vas« (str. 612) nadomestiti z vsebinsko primernejšim »ulicowa« (kakor v nekaterih drugih slovanskih jezikih, prim. poljsko »ulicówka«), izraz »obcestna« pa prihraniti za naselja, ki so funkcijsko nastala s cesto in ki se omenjajo na str. 615 naše knjige (kjer pa Dob ni najbolje izbrani primer, jedro te vasi je namreč nastalo kot tipična »farna vas« in to vstran od ceste). In če je po pravici načet tudi pojav transformacije kmečkih naselij po urbanizaciji, industrializaciji in vplivih železnice v času do druge svetovne vojne, bi kazalo iz tega časa, ki pomeni začetek procesov, silno pospešenih po drugi svetovni vojni, poleg navedenih primerov naštetih vendar še nekatere zelo tipične (poleg Siške in Domžal npr. naselja Crnega revirja in Jesenic ter tipičnega primera starejše turistične »urbanizacije« — Bleda z njegovimi prvotnimi vaškimi jedri).

To bežno poročilo seveda ne more dalje po poti konkretnih pripomb. Opozori naj le, kako bogastvo podatkov in vprašanj, ki jih načtenja vsega spoštovanca vredna izdaja naših agrarnih zgodovinarjev, lahko samo vzpodbuja nas vse k nadaljnjim poglobljenim raziskavam.

Svetozar Ilešič

Turistično gospodarski informativni vodnik »Naše vinske gorice« pod geografsko lupo, izdalo Turistično društvo Lovrenc na Pohorju, 1972.

V izdaji turistično gospodarskega zbornika Po Jugoslaviji je izšla v Mariboru knjiga »Naše vinske gorice«. Z njo želi uredniški odbor pod vodstvom glavnega urednika Franja Novaka izpopolniti vrzel na turističnem in gospodarskem informativnem področju vzhodnega, vinorodnega dela Slove-